

Alkoholens roller: i samhället, kulturen och i konstruktionen av identitet

En studie av kulturella aspekter på svensk alkoholpolitik

Eddy Nehls

Högskolan Trollhättan/Uddevalla

Paper från ACSIS nationella forskarkonferens för kulturstudier, Norrköping 13–15 juni 2005. Konferensrapport publicerad elektroniskt på www.ep.liu.se/ecp/015/. © Författaren.

Detta paper är, märker jag nu när jag ska sända iväg det, uppdelat på två spår/avdelningar som nog till en del överlappar varandra. Första halvan av pappret utgörs av en beskrivning av det projekt rörande kulturella perspektiv på alkohol som jag under innevarande vår påbörjat. Den andra halvan utgörs av ett mer övergripande och allmänt resonemang kring mitt sätt att se på kulturvetenskap. Båda dessa ser jag som lika angelägna att diskutera på konferensen. Den viktigaste premissen för mitt arbete är att det inte finns *ett* svar på frågan hur samhället och individerna ska förhålla sig till ämnet alkohol (eller vad man nu föresatt sig att undersöka).

Projektets (vilket är temat för del ett) syfte är att analysera hur alkohol framställs/presenteras i media och populärkultur, att diskutera olika aspekter av svensk alkoholpolitik och forskning om missbruk, samt att med utgångspunkt i nyktra alkoholisters livsberättelser resonera kring och synliggöra livet efter år av missbruk. Arbetet bedrivs med den uttalade avsikten att varken okritiskt naturalisera (det idag starkt ökande) bruket av droger i samhället, eller ropa på förbud. Ett viktigt mål med arbetet är att öka medvetenheten i samhället om olika aspekter av alkoholens verkningar, både positiva och negativa. Kunskapsteoretiskt är projektet förankrat i en uttalad vision (vilket är ett viktigt tema i del två) om en annorlunda svensk alkoholpolitik, vars viktigaste kännetecken är att den bedrivs i solidaritet med såväl aktiva som nyktra alkoholister, men också att svenskarnas förhållande till alkohol tydligare ska medvetandegöras i termer av drogbruk.

Projektbeskrivning

Oftast och för de flesta människor förknippas troligen alkohol med positiva upplevelser. Ett glas rödvin om dagen har till och med (enligt vissa undersökningar) visat sig förebygga sjukdomar. Samtidigt är alkohol en drog och det finns en baksida, ett pris att betala för bruket av den. Både enskilda individer och samhället får betala detta pris. Det är till exempel allmänt bekant att en viss procent av brukarna förlorar kontrollen över sitt alkoholintag och fastnar i ett missbruk som kan leda till personligt lidande och samhällsliga kostnader. Men även mer ”normalt” bruk av alkohol kan på längre sikt ge upphov till skador på kroppen och ökade sjukvårdskostnader. Lika fullt talar alltså mycket för att alkohol också kan förebygga problem då det verkar som människor över hela jorden och genom historien visat att det finns mer eller mindre utbredda behov av någon form av stimulantia och en viss grad av drogrelaterad verklighetsflykt (jfr Courtwright 2002). Inte minst av sådana skäl kan alkohol sägas vara ett utmärkt exempel på tillvarons komplext motsägelsefulla karaktär.

Det finns idag tydliga tecken i samhället på att svenskarnas alkoholvanor förändrats. Efter Sveriges inträde i EU talas det även från allt fler håll om att luckra upp vårt lands, fram till idag, relativt restriktiva alkoholpolitik. Systembolagets monopolstatus och den autonoma

svenska alkoholpolitiken, finns det de som hävdar, utgör ett handelshinder som bör raseras. Jag vill därför påpeka att jag ställer mig kritisk till synen på alkohol som en vara bland andra varor. Jag är av åsikten att alkohol (tillsammans med många andra liknande varor) inte är lämpat att utan regelringar och någon form av myndighetsövervakning släppas fritt på marknaden. Därför ämnar jag föra en kritisk diskussion kring alkohol som handelsvara genom att studera olika aktörers argument och uttalanden. I första hand tänker jag på bryggeriföreningen och liknande intresseorganisationer, men lika viktigt blir att analysera såväl politikernas som vanliga människors åsikter. Empiri till dessa diskussioner hämtas huvudsakligen från dagspress, och utskrifter från riksdagsdebatter rörande alkoholfrågor. Ett tecken på hur den traditionellt restriktiva ”svenska” inställningen aktivt kan utmanas och ett viktigt steg i transformeringen av synen på alkohol i samhället är den reklam för öl, sprit och vin som börjat dyka upp i svensk dagspress och andra medier. Dessa annonser kommer ingående att analyseras. I vilka sammanhang återfinns de och vilka underliggande budskap innehåller de? Inom projektet analyseras även andra kulturella uttryck där alkohol förekommer. Jag ser det som mycket viktigt att undersöka var man finner berättelser om alkohol, dolda såväl som öppna. Hur ser de ut? Vilka budskap går att tolka in i dessa berättelser, och vilka värderingar kan sägas vara förknippade med dem? En annan aspekt att granska är hur myndigheternas strategier för att möta utmaningarna ser ut. Hur gick det till när man övergav den ”missbrukarsolidariska” politiken, och vilka intressen prioriteras i dagens alkoholpolitik? Viktigt att diskutera är också skillnader och likheter mellan mäns och kvinnors syn på och förhållande till alkohol.

Det ganska utbredda missbruket av droger i samhället kommer att beröras inom projektet. För att göra detta vänder jag mig företrädesvis till den forskning som finns på området. Hur ser medicinare och forskare inom socialt arbete på missbruk och missbrukare? Denna del av analysen ser jag som ett försök att belysa ”baksidan” av den bild som presenteras i alkoholreklamen. Jag vill – med inspiration från Sven-Erik Liedmans (1999) resonemang om solidaritet, där han bland annat konstaterar att ”äkta” solidaritet endast kan finnas där ett ömsesidigt beroende existerar – analysera den svenska alkoholpolitikens implicita såväl som explicita syn på relationen mellan (minoriteten) missbrukare och (majoriteten) brukare. Viktigt i detta sammanhang blir att belysa såväl missbrukande mäns som kvinnors situation. Mycket talar för att definitionen av ett acceptabelt bruk av alkohol och droger skiljer sig åt för män och kvinnor (jfr Trulsson 2002:86ff, Jansson 2002:126) och liksom i många andra sammanhang har mannen inom missbrukarvården kommit att utgöra normen (Hilte 2002:166), vilket kan innebära problem för missbrukande kvinnor (jfr Andersson 1999:34). Under arbetet med min C-uppsats (Nehls 1994, som handlar om nyktra alkoholister i AA och Länken) fann jag till exempel vissa tecken på att kvinnor i högre grad än män döljer sitt missbruk, vilket kan leda till att de kommer under behandling i ett senare skede med större skador och längre rehabilitering som följd. Det visade sig också att kvinnorna i högre grad än männen berättade om svåra skuld känslor när eventuella barn missköts eller lämnats till sociala myndigheter. Mycket talar för att det finns olika förväntningar på män och kvinnor i samhället rörande bruket av alkohol. Men inte bara könsaspekter utan även drogbrukarens klasstillhörighet påverkar såväl individens dryckesvanor som hans eller hennes väg in i missbruk, behandling och rehabilitering (Andersson 1999, Kristiansen 2002, Norell & Törnqvist 1995). Det kommer att uppmärksammas inom projektet. Det finns också en ambition att diskutera maktaspekter av relationen mellan etnicitet och alkohol, som i svenska missbrukarsammanhang kanske oftast drabbat invandare från Finland (Kuosmanen 1999), som tillsammans med öststaterna, kulturellt klassats som en supande nation.

Den kanske viktigaste aspekten att lyfta fram i studien är livet ”på andra sidan”, tillvaron efter år av missbruk. Hur kan den se ut? Och framförallt, vad kan samhället lära av nyktra alkoholisters erfarenheter? Vården av missbrukare har sedan länge bedrivits med hjälp av ideellt arbete inom olika kyrkliga organisationer, och självhjälpsgrupper som Länken och AA.

De senare spelar en viktig roll i min analys. Material till denna diskussion hämtas från två håll, dels litteratur och tidskrifter från AA och Länken Inom AA finns till exempel böcker som: *AA:s Stora bok*, *Leva nykter* och *Kom till tro*, dels från intervjuer och deltagande på Länk- och AA-möten. Livet som nykter alkoholist kommer att skildras med hjälp av min medverkan som lyssnande deltagare på de möten som hålls inom organisationen Fria Sällskapet Länken (och i viss mån AA). Deltagarna berättar där för varandra om sina erfarenheter av missbruk och om livet som nykter alkoholist. Med hjälp av sådana berättelser räknar jag med att få underlag till en diskussion kring hur arbete för varaktig nykterhet kan bedrivas. Minnesanteckningarna från mötena samlas i en "fältdagbok" som sedan bildar underlag till resonemang och analyser i den rapport där studiens resultat presenteras. En annan insamlingsmetod är inspelade och transkriberade livslopsintervjuer med cirka 25 nyktra alkoholist, vilka jag ser som ett viktigt komplement till den medföljande studien. Utifrån detta material kan såväl olika vägar in i missbruk, som erfarenheter av att leva som nykter alkoholist, dokumenteras och analyseras. Inom projektet kommer även olika mediematerial (filmer/TV, tidskrifter och dagspress) där alkohol, missbruk och alkoholpolitik, på olika sätt behandlas, att analyseras. På samma sätt kommer även myndigheters och företags policydokument rörande personalens förhållande till alkohol att analyseras. Även riksdagens förslag till lagstiftning samt statliga utredningar (t.ex. SOU 2005:25) och riksdagsdebatter kommer att granskas. Textmaterialet kommer, liksom den kvalitativa empirin, att analyseras med ett intersektionellt perspektiv på kön/genus, klass, etnicitet och andra aspekter av makt. De analytiska frågorna till materialet lyder: Hur ser rådande uppfattningar om alkohol ut, och hur framställs/presenteras drogen i medierna? Hur resonerar samhällets makthavare, och olika alkoholpolitiska lobbygrupper? Vilka budskap förmedlas, dolt och öppet? Vilka konsekvenser kan tänkas vara förknippade med de olika förhållningssätten?

Projektets kunskapsteoretiska utgångspunkter

Inspiration till denna diskussion hämtas framförallt från filosofen Bengt Kristensson Ugglas bok *Slaget om verkligheten*. Filosofi – omvärldsanalys – tolkning, vars tes är att vi människor är kulturella varelser, vilka överallt och alltid är inbegripna i olika typer av tolkningar av den mångtydiga verklighet vi oundvikligen samtidigt skapar och skapas av.

Kristensson Ugglas diskuterar bland annat hur en sådan "trivial" artefakt som den världskarta vi alla känner igen kan påverka vår syn på omvärlden. Resonemanget leder fram till argumentet, att det är nödvändigt att konstruera annorlunda representationer av det globala rummet än vår, av eurocentrism präglade, världskarta. Kristensson Ugglas menar att vi, om vi menar allvar med ambitionerna att öka graden av jämlikhet och mångfald i samhället, borde orientera oss i samtiden med hjälp av andra modeller än de som idag dominerar. Något liknande skulle jag vilja anföra som argument för min kritiska analys av framställningarna av alkohol i medierna. Om alkohol tillåts vara ett självklart och oproblemiskt trivialt inslag i vardagen, i filmer, böcker och tidningar/tidskrifter så kommer detta obönhörligen att påverka människors inställning till drogen. Frågan jag vill utreda inom projektet är därför, vem bestämmer över hur alkohol ska presenteras och vilka aspekter av drogen som ska beaktas och anses relevanta att diskutera? Utgångspunkten är att förhållandet till alkohol ständigt skapas och förändras inom ramen för människors tolkning av de bilder som omger dem.

Utifrån en analys av den breda allmänhetens, sedan 1990-talet nyväckta intresse för historia, argumenterar Kristensson Ugglas vidare för att även historien är att betrakta som en artefakt, det vill säga en produkt av mänskligt handlande. Därmed, menar han, skapas även vårt förhållande till det förflutna ur en tolkningsrelation eftersom bilden av historien bygger på en specifik selektion av det historiska materialet, vilket får som konsekvens att historien bestäms lika mycket av vår nuvarande kulturella framtidshorisont, som av de historiska källorna. Överfört till en kulturvetenskaplig studie av alkohol kan sådana tankar utgöra inspiration till

att rikta uppmärksamheten till alkoholproducenternas historieskrivning och omvärldsanalys. Vad lyfter marknadsförarna fram när de tilldelar produkterna en historia och skapar traditioner, och vad väljer man att avstå från att berätta? Med ett sådant perspektiv blir det viktigt att göra sig medveten om vem det är som berättar historien och uppmärksamma vilka konsekvenser olika historiska försanthållanden kan tänkas ge upphov till.

Kristensson Ugglas diskuterar även hur vetenskapen respektive språket präglas av en inneboende oförmåga att förmedla helt igenom logiska, ”sanna” och objektiva avbildningar av verkligheten. Dessa tankar använder han som argument för att anamma den poststrukturalistiska tesen om verkligheten som social konstruktion. Tolkningens betydelse för människors relation till denna mångtydiga verklighet understryks sedan ytterligare när han konstaterar att verkligheten alltmer kommit att förmedlas till oss genom olika former av medier. Och med hjälp av ett resonemang om den fotografiska bilden, som ett exempel på just ett sådant medium, argumenterar han för det omöjliga i att sträva efter ett vetenskapligt ideal präglat av objektivitet. Kristensson Ugglas vill med dessa tankar göra oss medvetna om i hur hög grad rådande verklighetsrepresentationer påverkar hur vi uppfattar världen. Det har alltså betydelse vilka försanthållanden vi omger oss med och därför bör dessa granskas och diskuteras som just sociala överenskommelser och inte som oundvikliga premisser. Hans slutsats blir i linje med detta att alla måste ta tolkningsproblematiken på allvar, och att det inte handlar om att vi har något val. Vi är tvingade, vare sig vi vill det eller ej, att tolka, och medvetenheten om att så är fallet måste öka i samhället, menar han, och det är också en av mina ambitioner med projektet. Det jag ämnar göra är att presentera olika aspekter av fenomenet alkohol och i relation till var och en av dessa föra en diskussion kring vilka konsekvenser som kan sägas vara kopplade till respektive tolkning och försanthållande. Detta gör jag dels för att visa på ämnets (och världens) komplexitet och motsägelsefullhet, dels för att öka medvetenheten i samhället om vilken roll alkohol spelar i vår kultur.

Utgångspunkten är att all kunskap om världen och således också om alkohol förmedlas och upprätthålls genom tolkningar av olika utsagor och representationer där vissa anses vara mer sanna och bättre än andra. Därför, menar jag, är det dessa representationer som bör granskas och ägnas kulturvetenskapligt intresse. Frågan om vad som objektivt sett kan sägas vara sanning blir med detta perspektiv irrelevant eftersom även osanna utsagor kan påverka allmänheten. Ofta vet man heller inte vad som är sant och vad som inte är det. Vi kan egentligen bara veta vad vi *tror* är sant. Och eftersom det visat sig svårt (om inte omöjligt) att sträva efter absolut sann kunskap, menar jag att det är mer tidseffektivt att helt och hållet lägga sådana ambitioner åt sidan och istället ägna all kraft åt frågan om *vilka* verklighetsrepresentationer vi omger oss med och diskutera hur dessa kan tänkas påverka oss. Jag anser det alltså vara viktigare att analysera och diskutera *vem* som för fram utsagorna och *vilka konsekvenser* dessa kan sägas vara förknippade med, än att sträva efter att presentera sanna vetenskapliga rön eller att värdera andra utsagor efter sanningskriterier.

Vad kan innebörden i en vetenskaplig verksamhet, med utgångspunkt i ovanstående, då sägas vara? Upptäcker eller uppfinnar vetenskapen verkligheten? Hur fungerar egentligen olika former av kommunikation: återger eller konstruerar de en verklighet? Kristensson Ugglas (2002:334) svar lyder som följer: ”När de trygga distinktioner som tidigare gav stabilitet åt livet och verkligheten undermineras i dagens värld, tvingas vi ta tolkningsproblematiken på allvar”. Han diskuterar i detta sammanhang hur viktigt det är att vi inte tillskriver hermeneutiken samma förväntningar på vetenskapen som vi har gjort med positivismen tidigare. Om den hermeneutiskt inspirerade kulturvetenskapen betraktas med samma prestige och respekt som till exempel fysiken riskerar den, menar han, att bli en ny objektivism av vilken man förväntar sig en eller flera metoder som, om de bara används korrekt, automatiskt leder till att sanningen eller åtminstone det bästa sättet att agera, kan vaskas fram. Den metod jag förespråkar är alltså inte, och kan aldrig vara, någon kungsväg till sanning. Tvärt om menar jag att alla

sådana ambitioner i det kulturvetenskapliga arbetet måste överges. Förmodligen är detta den svåraste nöten att knäcka för den som vill argumentera för en postmodern vetenskap eftersom sättet att argumentera så lätt riskerar att bli betraktat som att man sågar av den gren man sitter på. Den som anser att vetenskapens viktigaste kännetecken är dess metoder, kommer enligt Kristensson Ugglå, självklart att bli svår att övertyga om att vetenskapens allvarligaste problem går att hänföra just till tron på metodens undergörande egenskaper och den vetenskapliga förvisningen om att det går att producera ovedersägligt objektiva rön. Den vetenskap jag vill ägna mig åt handlar lite förenklat om att producera texter som betonar och medvetet utgår från att all kunskap överallt och alltid förmedlas och tas emot inom ramen för tolkningar. Därigenom myndigförklaras läsaren och det är min förhoppning med projektet att det kritiska medvetandet hos allmänheten ska kunna ökas. Det är, menar jag, en av kulturvetenskapens viktigaste uppgifter och i förlängningen även en central förutsättning för demokratins upprätthållande i det sen- eller postmoderna samhället.

Mitt vetenskapliga mål är således att presentera en text som kan hjälpa människor att överskrida sina egna föresatser och inneboende begränsningar. Jag vill därför hellre presentera tolkningsförslag som är möjliga att diskutera kritiskt i samhället utanför akademien, än ikläda mig rollen av en expert som levererar premisser som läsaren uteslutande kan antingen anamma eller förkasta i sin helhet. Det är mitt sätt att ta "tolkningsproblematiken" på allvar. Därför ska det tydligt framgå av texten att världen varken är enhetligt logiskt uppbyggd eller möjlig att helt igenom kontrollera. Med utgångspunkten att världen och verkligheten är i ständig tillblivelse vill jag tvärt om myndigförklara läsaren och bjuda in denne till en diskussion om hur ett gott samhälle kan se ut. Jag ser det som en central kulturvetenskaplig ambition att visa både att och hur, samhället upprätthålls genom alla medborgares medvetna eller omedvetna aktiva delaktighet. Uppgiften inom projektet blir därför att visa på vikten av att ständigt ifrågasätta de premisser och försanthållanden rörande alkohol som förmedlas på olika sätt av olika aktörer.

Vetenskapens uppgift blir alltså med detta perspektiv att visa på behovet av kritisk medvetenhet, *inte* att undersöka och slå fast hur något är. Kristensson Ugglå (2002:341f), argumenterar, med hänvisning till den italienska filosofen Gianni Vattimo, för att (human)vetenskapens "starka" tänkande, det vill säga det tänkande som ser sig som sanningens försvarare, idag spelat ut sin roll eftersom vi som kulturella individer i samverkan inte förmår att bära upp eller hantera det. Därtill är vår värld allt för komplex och motsägelsefull. Kristensson Ugglå menar att vi i det senmoderna samhället lever i en situation "efter den absoluta kunskapen", där inget fundament ensamt och på ett odiskutabelt sätt kan sägas bära upp och ge stadga åt vare sig subjektivitet, förnuftet, språket eller något annat socialt fenomen. I en sådan värld av oändliga variationsmöjligheter där mängden av perspektiveringar inte tycks ha någon gräns präglas verklighetsuppfattningen hela tiden av dess oändliga inneboende förmåga att ständigt ge upphov till alternativa tolkningar. Det är alltid möjligt att tolka och varje tolkning är dömd att förbli ofullständig. Om vi ska ha någon möjlighet att skapa ett mer jämlikt och jämställt samhälle där fler människor än som är fallet idag tillerkänns rätten till respekt och ges möjlighet att leva det liv han eller hon önskar måste medvetenheten ökas i samhället om att den tolkningsprocess vi alla tillsammans befinner oss i varken har någon början eller något slut. Kulturvetenskapens uppgift blir här att visa att den kulturella process inom vilken samhället skapas och fortlever är oändlig och följaktligen varken kan härledas till en ursprunglig mening, eller stabiliseras och fullbordas i en absolut kunskap. Det är mot denna bakgrund man, enligt Kristensson Ugglå, måste förstå den vidare innebörden i Nietzsches konstaterande att det inte finns några fakta utan bara tolkningar, och att också det är en tolkning. Kulturvetenskapen, menar jag, får därför inte leverera några odiskutabla svar och lösningar på samtidens utmaningar, den ska istället sträva efter att öppna ett fält för en ny diskussion om verkligheten, "inom det oändligas horisont". Det kan inte nog poängteras hur viktigt

det är att människors kritiska medvetenhet ökar, om vårt demokratiska samhälle ska kunna överleva. Därför behövs det, enligt min mening (och det är i en sådan anda projektet kommer att bedrivas), fler kritiskt tänkande människor och färre experter (och med expert menar jag en som säger sig vara i besittning av det enda svaret på en aktuell fråga) i samhället.

Den hermeneutiskt inspirerade vetenskap som jag ägnar mig åt handlar om att diskutera möjliga ingångar till olika förståelser av fenomenet alkohol, men den handlar minst lika mycket om att uppmärksamma det faktum att det inte finns några oskyldigt, objektivt betraktande blickar eller positioner möjliga att granska verkligheten med och utifrån. Vidare handlar det om att göra dessa premisser till en viktig del av den vetenskapliga texten. Samtidigt anser jag det minst lika angeläget att aktivt verka för att dessa insikter inte resulterar i vare sig resignation eller obekymrad optimism. Min utgångspunkt är att det inte handlar om att man måste välja mellan att förstå *allt* eller att *ingenting* förstå. Hermeneutiken erbjuder, som jag ser det, ett konstruktivt alternativ till den positivistiskt präglade vetenskap som idag åtnjuter en sådan oerhörd respekt i samhället (se t.ex. Arrhenius 1999). Mina vetenskapliga strävanden handlar om att leverera tolkningar som kan vara till hjälp för människor att navigera bättre i den komplext motsägelsefulla oöverskådlighet som utgör den kulturella verklighet som vi alla lever i och har att hantera. Jag vill helt enkelt presentera resultatet av min undersökning på ett sådant sätt att framställningen uppmuntrar till sådana reflektioner som kan få människor att skrida till handling och använda den inneboende förmågan att överskrida sina nuvarande förhållanden och begränsningar, här ifråga om förhållandet till och synen på alkohol.

Förslag till en visionär pragmatisk vetenskap

Tankarna under denna rubrik har kommit att utformas till ett slags övergripande programförklaring (för, inte bara, min studie av alkohol). Eftersom den vetenskap jag vill bedriva har ganska många likheter med journalistiken och den politiska debatten vill jag börja med att försöka förklara några viktiga skillnader mellan dessa genrer. Den viktigaste skillnaden mellan vetenskap och icke-vetenskap är som jag ser på saken att den vetenskapliga texten utgör en tydligt genomlyst framställning där det framgår vilka metoder och teoretiska perspektiv som resonemangen utgår från. Texten är också öppen med vilka kunskapsanspråk man som författare har och inte minst vilka visioner som resonemangen är länkade till.

Det torde med all önskvärd tydlighet ha framgått att jag inte strävar efter att presentera några sanningar om alkohol, i meningen siffror över konsumtion, förekomst eller kring människors inställning till drogen. Vad jag vill med projektet är istället att visa på alkoholrelaterade samband, diskutera konsekvenser av olika tankar och handlingar. Jag vill vidare presentera tolkningar att tänka med, samt konstruera teoretiska verktyg som kan användas i ett samhälleligt förändringsarbete rörande förhållandet och tillgängligheten till alkohol. Tankarna som blir resultatet av arbetet vill jag sprida såväl inom som utanför universitetet. Motivet för det hämtas först och främst från universitetens tredje uppgift som går ut på att sprida kunskapen i det samhälle som trots allt ytterst står för forskningens finansiering. Men det handlar i minst lika hög grad om en anpassning till min övertygelse om att det är först när kulturvetenskapens tankar når en bredare allmänhet ute i samhället som det förändringsarbete jag med min text vill initiera, kan sättas i verket. Det är av yttersta vikt att det mellan universiteten och samhället finns ett rikt och ömsesidigt utbyte, en ständig kommunikation. Om denna inte finns fräntas människor viktiga förutsättningar för att överskrida sina nuvarande förhållanden och rådande ”sanningar” om vad som är möjliga och önskvärda reformer. Utan en kunskapsrelaterad kommunikation kring innehållet i den kultur människorna lever med/i försvåras också möjligheterna att bryta tillvarons rutiner, vilka är upphovet till de kulturella vanor som ofta sätter käppari hjulet för samhällelig förändring. Inte minst är detta mönster viktigt att uppmärksamma och diskutera eftersom bruket av alkohol till stor del handlar om vana, en vana som man kanske inte alltid är medveten om. Ett viktigt motiv för mitt kritiska perspektiv på

alkohol är min övertygelse om att ett fortsatt oreflekterat bruk av alkohol obönhörligen kommer att gynna den grupp i samhället som tjänar pengar på att droger görs till ett naturligt inslag i människors liv. Jag vill därför att bruket ska föregås av en högre grad av reflektion och görs till en vana som mer än i dag medvetandegörs i termer av drogbruk. Motivet för detta är att jag ser det som en viktig strategi för att motverka såväl långsiktiga som kortsiktiga skador, lidande och kostnader. Jag vill helt enkelt att min studie ska fungera som en motpol, genom att erbjuda alternativa perspektiv på alkohol. Jag är emellertid ingen förespråkare för några omfattande alkoholförbud och vill varken propagera helnykterhet eller drogliberalism, bara kritisk eftertanke och kunskapsrelaterad medvetenhet om vad man konsumerar och vilka konsekvenser detta kan tänkas vara relaterat till, på individnivå såväl som samhällsnivå.

Mina tankar om hur man kan bedriva vetenskap har ganska starkt influerats av den pragmatiska tanketraditionen. Därför vill jag – med hjälp av en av dess första företrädare, Charles Sanders Peirces, som på ett ganska fyndigt sätt försökt illustrera olika sätt att bedriva vetenskap – kort diskutera, först hur jag *inte* jobbat och vad jag *inte* vill uppnå med min studie, för att därefter presentera min tolkning av den pragmatiska vetenskapen. När jag fann pragmatismen och satte mig in i dess bärande tankar var det många bitar som föll på plats. Det var genom dessa läsefrukter som jag förstod och kunde på allvar ta till mig de teoretiker som presenterats hittills. Upptäckten av pragmatismen har dock inte förändrat min inställning till kunskap på något omvälvande sätt, och därför ser jag det som en bra och pedagogisk idé att sammanfatta mina tankar med hjälp denna tanketradition.

Peirces (1990) diskuterar i sin artikel, "Att fixera tro" från 1877, metoder att uppnå fasta övertygelser och att övertyga sina läsare, vilket jag med bland andra Bruno Latour (1998) menar är precis vad man som vetenskapare lika väl som journalist eller vad som helst i grund och botten gör. En stor del av vetenskapen har handlat om och handlar i hög grad fortfarande om att konstruera metoder och kan man sedan bara visa att man följer dessa då förväntas läsaren lita på resultaten som kommer ut i andra ändan. Vad det handlar om har emellertid Peirce beskrivit på ett mycket bra sätt, tycker jag. Den första metoden han går igenom är *Halsstarrighetsmetoden*. Det är en övertygelsemetod som han menar vunnit universell utbredning bland djuren och praktiseras av såväl strutsar som (vissa) professorer. Denna tänkta metod går ut på att med alla till buds stående medel hålla fast vid ett eller annat infall som man på mer eller mindre underbyggda vägar fått. Metodens förfäktare fortsätter att upprepa teserna och att klamra sig fast vid allt som bekräftar infallen och han eller hon vägrar att lyssna på några som helst argument som skulle kunna kullkasta eller försvaga övertygelsen. Inom det politiska livet används halsstarrighetens metod hela tiden. Därmed kan den sägas att den harmonierar dåligt med mina utgångspunkter och kommunikativt förändringsbenägna kunskapsanspråk. Halsstarrighetsmetoden måste anses vara en dålig metod för vetenskapligt arbete, som oavsett hur man ser på kunskap trots allt omfattas av kraven på prövbarhet och någon form av empiriska belägg. Dessutom är vetenskapen ett kollektivt fenomen och halsstarriga vetenskapsmän riskerar därigenom ständigt att möta andra som är lika halsstarriga som sig själva. *Auktoritetsmetoden*, är nästa metod som beskrivs av Peirce. Dess utgångspunkter är något nedtonade i förhållande till halsstarrighetsmetoden. Enligt auktoritetsmetoden är det inte den enskilde som fixerar den stabila åsikten, sanningen, utan en specifik grupp människor, till exempel präster eller medlemmar i en centralkommitté. Med denna beskrivning föregriper faktiskt Peirce, som levde och verkade huvudsakligen under 1800-talet, många av de metoder som totalitära regimer använt under 1900-talet (Stefansen 1991:419). Metoden går ut på att man skapar något slag av institution som ansvarar för spridandet av "rätta" åsikter, det vill säga de åsikter det ledande skiktet i samhället eller den egna gruppen anser vara de rätta. Denna grupp tilldelar sig sedan monopol på all information och utbildning. Därmed erhåller gruppen makten att undertrycka alla andra åsikter, eftersom det enda alternativet till det sanna är det falska. Både avvikande åsikter och avvikande människor anser man måste rensas ut, vilket sker i folkets

namn och för kärleken till nästan och inom vetenskapen kan man tänka sig att sådana likvideringar av oliktankande utförs i Sanningens namn. Detta utförs i en gemensam känsla inom gruppen av att dess sak är sann och rättfärdig. Även auktoritetsmetodens sätt att övertyga torde fungera dåligt inom akademien, åtminstone idag. Peirce går vidare i sin beskrivning med *apriorimetoden*, som enklast kan beskrivas som en liberal version av auktoritetsmetoden. Skillnaden är bara att de övertygelser som förfäktas anses vara i överensstämmelse med förnuftet, det vill säga i samklang med det flertalet i samhället är benägna att tro. Detta sätt att övertyga kommer möjligen närmare vissa nutida vetenskapers förhållningssätt till kunskap. Men även denna metod bör på goda grunder kunna anses vara värdelös som vetenskapligt ideal. Den metod (äntligen) som Peirce förespråkar och som även jag influerats av benämns, för att undanröja alla tveksamheter kring för vem den är tänkt att fungera som ideal, *den vetenskapliga metoden* (Peirce 1990:81). Peirce menar att vad den vetenskapliga metoden beträffar ligger saken annorlunda till än i fallet med de övriga metoderna.

För att närmare beskriva den vetenskapliga metod som Peirce utvecklat och jag låtit mig inspireras av väljer jag emellertid att vända mig till den som populariserat hans tankar, William James (2003:42ff). Han skriver att den pragmatiskt vetenskapliga metoden går ut på att tolka varje uppfattning om världen, eller vetenskaplig teori, genom att koncentrera sig på dess konsekvenser. Den centrala frågan blir med ett sådant perspektiv, vilken skillnad skulle det i praktiken innebära för en människa om den här uppfattningen var sann och inte den där? Om det inte går att urskilja någon som helst praktisk skillnad, varför ska man då lägga energi på att strida om vem som har rätt? För att en teoretisk förklaring ska kunna anses vara mer relevant än någon annan så måste den representera någon form av skillnad, annars kan man lika gärna arbeta med den gamla teorin. James presenterar därför ett förslag till provningsmetod som han anser att alla teoretiska modeller borde utsättas för: I vilka hänseenden skulle världen vara annorlunda om det här eller det där alternativet vore sant? Han menar att om det inte går att finna något som skulle bli annorlunda, då är det meningslöst att fortsätta utreda och strida om vem som har rätt och vem som har fel. Ett pragmatiskt perspektiv är således oförenligt med sökandet efter sådana rön som definitivt, en gång för alla, avslutar allt sökande. Till exempel sökandet efter: Sanningen.

Teorierna som används och produceras inom vetenskapen ska därför betraktas som verktyg, enligt James (2003:46). Praktiskt användbara verktyg som uteslutande får sin mening och sitt i värde i relation till graden av användbarhet. Resultatet av ett pragmatiskt inspirerat vetenskapligt arbete syftar till att hjälpa människor att bättre navigera i en komplex tillvaron och kan även erbjuda verktyg att förändra denna verklighet. Sanning blir med sådana utgångspunkter, enligt James, ett annat ord för *det som fungerar*. En annan aspekt av pragmatismen som tilltalar mig särskilt är James konstaterande att "Pragmatismen står inte för några särskilda rön. Den är bara en metod" (2003:45). Pragmatismen är således inte ett nytt vetenskapligt "ämne" och där finns heller inga ambitioner att föra fram nya teorier om världens uppbyggnad. Därför torde den ha lättare, åtminstone än väletablerade och traditionstyngda discipliner, att stå över sådana strider om vetenskaplig auktoritet och inflytande över ett specifikt ämne som vetenskapshistorien är fylld av. Sådana strider gynnar inte det samhälle jag önskar att vetenskapen ska tjäna.

Vad vill jag då med dessa utgångspunkter uppnå med min forskning? För att svara på den frågan lutar jag mig ganska tungt mot sociologen Sten Anderssons "bokslut" över hans 40 år av "socialfilosofiska funderingar om vetenskapens gränser" (2004:230 ff), som ligger i linje med mina pragmatiskt inspirerade ansatser. Andersson menar att man rent allmänt inte kan konstatera att berättelser varken är sanna eller falska i positivistisk mening. Det som utmärker en bra berättelse, menar han, är i första hand inte att den "överensstämmer med fakta" eller är en "avbild av verkligheten". En bra berättelse är något som griper tag eller berör, som fångslar och känns meningsfull att lyssna till. Berättelser, menar Andersson, har inte primärt någon

relation till ”fakta”, däremot upprättar den relationer till andra människor. Berättelser är därmed relationella, vilket stämmer väl överens med min definition av vetenskap. En bra berättelse måste dessutom vara *bra berättad*. Andersson utgår också, i linje med Kristensson Ugglå, från att det finns ett slags inre förhållande mellan berättaren, berättelsen och lyssnaren/läsaren. Alltså just det slags kommunikation jag med min text vill försöka uppnå. Dåliga historier, menar Andersson, och även dålig vetenskap är det som är förutsägbart, eller som är dåligt berättat och som inte griper tag i lyssnaren. Det är berättelser/rön som går in genom ena örat och ut genom det andra, alltså sådana redogörelser eller analyser som inte förmår levandegöra den värld eller det fenomen som analyseras.

Utgångspunkten för den vetenskap jag vill bedriva är just därför att den ska presenteras med hjälp av olika framställningsgenrer, inte bara en enda. Med sådana utgångspunkter måste det anses vara egalt om man använder enkäter, djupintervjuer, statistiskt material, teoretiska analyser, positivistiska metoder, hermeneutiska utgångspunkter, fallstudier et cetera. Alla vetenskapliga genrer kan generera bra, intressanta och framförallt användbara berättelser. Det finns helt klart en lång rad exempel på bra positivistiska berättelser lika väl som det finns dåliga hermeneutiska sådana. Anderssons poäng är att om man väl har accepterat begreppet berättelse, som en relevant och användbar definition på det vetenskapliga författandet, då upplöses också många av de traditionella vetenskapliga uppdelningarna för att ersättas av nya, vilket jag menar torde innebära ökad följsamhet i relationen mellan akademien och det omgivande samhället. Andersson menar att det finns förskräckliga exempel på hermeneutiska berättelser – och berättare. Enligt Andersson har sådana vetenskapsmän och -kvinnor bara tillägnat sig *genrens berättarstruktur*, medan materialet som presenteras är osmält och repetitivt. Läsningen av sådana vetenskapliga publikationer är lite som att läsa ”böcker av typ ’101 roliga historier’, där de första tre historierna kanske lockar till skratt, men där de övriga 98 faller platt till marken” (2004:230). Jag menar därför med hänvisning till Andersson att genren i sig inte är någon garanti för en bra berättelse, varken när det gäller vetenskap eller andra områden. Och min ambition är att skriva en riktigt bra berättelse om olika människors förhållande till alkohol samt att presentera spännande och oväntade tolkningar av alkoholens roller i kulturen och diskutera konsekvenser av olika synsätt.

Från Sten Andersson hämtas också min förståelse av den gren av vetenskapen som betonar verkligheten som text och inom vilken man menar att allt ”egentligen” är berättelser eller konstruktioner. Andersson menar att ett sådant superrelativistiskt förhållningssätt där ”anything goes” är farligt och kan leda till inställningen, att den ena berättelsen är lika mycket värd som den andra – och där historiens grymheter görs till och uteslutande uppfattas som ”berättelser” eller ”texter” (2004:237). Andersson menar, lite provokativt, att ståndpunkten: koncentrationslägren är en text och inte en grym realitet, naturligtvis är en motbjudande tankegång, men *strikt vetenskapligt* är det inget ”fel” på detta resonemang – om man drar de yttersta konsekvenserna av teorin om verkligheten-som-språk. Här skulle jag vilja uppmärksamma den fara som finns att de frigörande poststrukturalistiska teorierna inte är någon garant för uteslutande ”bra” slutsatser. Sådana utgångspunkter kan i lika hög grad användas av ”fienden”, de man argumenterar mot. Detta är något som diskuterats inom vetenskapen av bland andra Lena Martinsson (2002, KP nr 1), men även Michael Hardt och Antonio Negri (2003: 134ff). Inom populärkulturen finns också ett motsvarande exempel i Al Franken (2003) bok *Lögner och de lögnaktiga lögnarna som sprider dem. En rättvis och balanserad titt på den amerikanska högern*. Franken diskuterar där en viktig baksida av att postmoderna tankar sprids i samhället, som ett alternativ till positivismens sanningskrav. Min slutsats ifråga om detta är att den som utgår från och sprider tanken på att det inte finns någon sanning, han eller hon måste lika mycket som sanningsförfäktarna tidigare gjorde kämpa för tanken på författarens ansvar för den text som presenteras. Man måste, menar jag, inse att vetenskap aldrig någonsin är eller har varit värderingsfri. Och Andersson skriver också att vetenskapen på all-

var måste ”göra sig till granne med religionen, etiken, politiken, poesin – och det mångkulturella. Eller som Gilles Deleuze säger i sin bok om Foucault: vi måste ’nå den punkt där filosofin med nödvändighet blir poesi’ (Andersson 2004:240). Han menar vidare att vi måste göra oss vän med och även i de vetenskapliga framställningarna integrera tanken, att vad som i framtiden kan komma ut av alla dessa tänkbara ”blandäktenskap” inte går att förutsäga. Sådana aspekter på de vetenskapliga rönen kan inte göras till en del av textens kunskapsanspråk. Detta får mig osökt att tänka på Donna Haraways resonemang kring Cyborgen (1999). Att vara cyborg, menar Haraway, handlar dels om att befinna sig i ständigt rörelse mellan olika positioner, dels om att, med ett sådant perspektiv och på det sättet, lära sig avläsa verkligheten på nya och konstruktiva sätt. Den vetenskap jag förespråkar handlar därför om att våga släppa taget om sina tankar och acceptera det faktum att dessa alltid, hur ogärna man än vill det, kommer att leva sitt eget liv när de väl släppts ut i samhället.

För att ta tag i och ytterligare utveckla den tanken vänder jag mig till en annan av de pragmatiska förgrundsgestalterna, Richard Rorty, som idag kanske är den mest kände. Rorty definerar pragmatismen genom att säga att den förkastar förutsättningen att det skulle finnas någon inre natur, *det mänskliga*, som kan ställas mot resten av världen. Utgångspunkten för hans vetenskapliga ansatser är att mänsklighet är ett öppet begrepp, att ordet ”mänsklig” betecknar ett oklart men lovande projekt snarare än en essens.

Pragmatister överför således till den mänskliga framtiden den känsla av bävan och mysterium som grekerna förband med det icke-mänskliga; den förvandlas till en känsla av att framtidens mänsklighet visserligen kommer att stå i förbindelse med oss genom en kontinuerlig berättelse men kommer att vara överlägsen vår nuvarande mänsklighet på ett sätt som ännu knappt går att föreställa sig. Den smälter samman med den bävan vi känner inför verk av stor skapande fantasi och blir en känsla av bävan inför mänsklighetens förmåga att bli vad den en gång bara föreställde sig, inför dess förmåga till självskapelse. (Rorty, 2003:39).

Rorty visar därmed att varken de klassiska pragmatisterna eller nypragmatisterna tror att tingen *verkligen* är på ett visst sätt och att det går att komma fram till några absoluta sanningar. De vill istället att man ska tala om de beskrivningar av världen och oss själva som är mindre användbara och de beskrivningar som är mer användbara. Rorty hänvisar till John Dewey som ville förskjuta uppmärksamheten från det eviga till framtiden, och detta genom att göra filosofin till ett verktyg för förändring snarare än bevarande. Dewey ville med sitt sätt att skruva vetenskap uppnå det slags insikt som krävs för att man ska kunna ta itu med problemen efter hand som de uppstår (ibid:20) och här kan jag bra instämna. Jag önskar att min studie, snarare än att presentera några sanningar, ska kunna ge uppslag till en konstruktiv diskussion kring ämnet alkohol och missbruk.

Rorty önskar vidare att man kunde ersätta begreppet kunskap med hopp, alltså att fler i högre grad än som är fallet idag skulle kunna förmås upphöra med att bekymra sig om huruvida det man tror på är välgrundat eller inte. Han propagerar vidare för att människor i dagens samhälle kontinuerligt, för sin egen och samhällets överlevnad, bör fundera på om man verkligen har varit tillräckligt fantasifull i arbetet med att tänka ut intressanta alternativ till rådande försanthållanden, vilka är det som ytterst sätter gränserna för människors sociala vara. Rorty menar att ”vi bör hålla med William James på just den punkt där han avvek från Peirce och Dewey, nämligen att både vetenskap och religion är respektabla sätt att skaffa sig respektabla övertygelser, om än övertygelser som är bra för helt olika syften” (2003:27). Som ett exempel på hur jag tolkat denna tanke vill jag hänvisa till artisten Jonas Gardell, som jag menar har gjort långt mer för att förbättra situationen för homosexuella i Sverige än väldigt många av de universitetsskolade queerteoretiker som ägnat sig åt samma fråga. Hur välmenande man än må vara så är det ett faktum att mycket av dagens humanistiska vetenskap är

förlagd till en så pass abstrakt teoretisk nivå att kommunikationen med vanligt folk omöjliggörs. Det ser jag som ett problem som kan få allvarliga följder. Om människor slutar tro på det (kultur)vetenskapliga projektet öppnas marknaden för de redan idag framträdande, men mer eller mindre kompetenta ”experter”, vilka i högst varierande grad och på olika grunder säger sig hysa samhällelig omsorg.

Hur ska man då göra för att inte hamna i ett tillstånd där man tvingas acceptera att allting flyter? Det sätt jag funnit och tror på handlar om att öppet redogöra för och förankra studien i en uttalad vision om vilket samhälle man med sin verksamhet och vetenskapliga text strävar efter. Visionen utgör ett öppet och diskuterbart alternativ till den problematiska sanningen och är *ett* sätt att ta ansvar för de perspektiv och resultat som presenteras. Det handlar också om att göra sig och sina läsare medvetna om att hegemoniska maktstrukturer genom historien upprätthållits framförallt genom sin osynlighet. Genom att uttrycken för makt uppfattats som något självklart, ett inslag i vardagen som har fungerat som en icke ifrågasatt förutsättning för människornas liv (jfr Smith 1998:162ff). Det vetenskapliga arbetet har bedrivits med en vision för ögonen om ett samhälle mer präglad av jämställdhet och mångfald än dagens. Min vision handlar också om ett samhälle där ingen tillåts falla igenom alla ”skyddsnät”, eller åtminstone ett samhälle där ingen under längre perioder tillåts befinna sig ”i rännstenen”. Ett samhälle där omsorgen och ansvaret för innevånarna inte upprätthålls uteslutande genom insatser från aktörer på marknaden och experter med ekonomiska intressen. Min vision är att framtidens samhälle ska kunna vara präglad av en generell insikt om att alla individer är ömsesidigt beroende av varandra för hela samhällets fortlevnad och att detta samhälle sträcker sig över alla nationsgränser. Ett samhälle som inte bara består av den del av befolkningen som har pengar att konsumera. Och att förankra forskningen i en (mer eller mindre) politisk och uttalad vision är mitt sätt att betrakta världen annorlunda än den till norm upphöjde ”objektive” vite (heterosexuelle och med en social tillhörighet i medelklassen) vetenskapsman som oftast fått definiera världen (Haraway 1991:191, 1999:145, 1997:25). Jag är en öppen motståndare till biologism, positivism, essentialism och ekonomism, och vill aktivt arbeta för att motverka alla tendenser till att dessa premisser görs till järnhårda lagar i samhället vilka (eftersom de erkänns av så många) sätter gränser för människor och hindrar dem från att både formulera och att arbeta för förverkligandet av alternativa visioner. Traditionellt vetenskapande har ansetts vara oförenligt med konstruktionen av sociala visioner – dock inte med utarbetandet av ”vetenskapliga” visioner, som till exempel kärnvapen och månfärder. Men jag menar att sådana visioner behövs om tillräckligt många ska förmås försöka spränga gränserna för det rådande och skapa ett framtida bättre samhälle för alla.

Med hänvisning till bland andra Donna Haraway ifrågasätter jag därför alla sådana förment objektiva metoder och teorier som mer eller mindre (symboliskt åtminstone) frångår forskaren ansvaret för de rön som presenteras. Jag propagerar för ansvar istället för objektivitet. Ansvar menar jag är det samma som ärlighet, öppenhet och förståelse/empati. Ett sådant sätt att bedriva vetenskap handlar om att ersätta anspråken på sanning med förslag på handlingsstrategier, vilka kan ställas mot de konsekvenser som går att härleda till det man satt sig före att analysera. Det är *ett* sätt att rikta uppmärksamheten mot framtiden och är också ett sätt att betona att alla tolkningar inte är lika giltiga. Samtidigt är det ett sätt att uppmärksamma det faktum att vårt samhälle och kulturella vardag upprätthålls genom aktivt handlande hos människor som grupp (all handling utgår, i någon mån, från föreställningar och tankar om ”det goda samhället”), alternativt genom diskursrelaterad performativitet (jft Butler 1997).

Min vision är att resultatet av det vetenskapliga arbetet ska kunna användas som utgångspunkt för en sådan konstruktiv diskussion som jag menar måste föregå det praktiska arbetet, som utförs på olika håll och av olika människor, för ett samhälle där alla (med hänsyn till personlig förmåga/kompetens, ambition och efter i sammanhanget aktuella behov) i så hög grad som möjligt får möjligheter att arbeta med det de vill, utan att bli utsatta för diskriminering.

Jag när, liksom etnologen Lena Martinsson, en önskan om att fler forskare och även andra människor i samhället – istället för att söka efter fakta och sanningar – lät sig ledas, i vardagen och det vetenskapliga arbetet, av frågan: ”Vad är/blir norm nu?” Alltså vilka osynliga för-sant-hållanden omger vi (det vill säga forskarsamhället, näringslivet och samhället i stort) oss med när vi lever våra liv på grundval av det vi tror på, och vilka konsekvenser kan vårt tänkande antas ge upphov till?¹ Det är det enda rimliga förhållningssätt jag kan tänka mig till den vetenskap jag producerar och är samtidigt ett sätt att uppmuntra den kommunikation som är själva förutsättningen för samhällets fortlevnad.

Den vetenskap jag vill bedriva har, med hänvisning till ovan anförda inspiratörer, lett mig fram till följande tankar (som presenteras med hjälp av ett citat från Peirce, hämtat från *Filosoflexikonet*) ”Tro är inte vad vi tror (eller håller för sant?), utan vad vi gör! Olika övertygelser skiljer sig från varandra genom de olika handlingsätt som de kan framkalla. Övertygelse är vanor som fungerar som regler för hur vi ska handla under bestämda förhållanden för att uppnå bestämda resultat.”. Vad vill jag uppnå med min forskning, och vad kan, med mina utgångspunkter, sägas vara rimliga anspråk för en studie som denna? För att svara på dessa frågor vänder jag mig till filosofen Ian Hacking (1999) som hävdar att de flesta forskare som utgår från ett konstruktivistiskt perspektiv gör det därför att de är kritiska mot rådande förhållanden. Och jag är helt klart kritiskt till det sätt som svensk alkoholpolitik bedrivs på idag. Den som talar om sociala konstruktioner av X är, menar Hacking, för det första benägen att anse att X inte hade behövt finnas eller inte alls hade behövt vara som det är. Eller åtminstone att X, eller X som det är just nu, inte är bestämt av tingens natur. Kort sagt, X är inte oundvikligt, X är kontingent. Nuvarande alkoholpolitik är ett, bland väldigt många andra, sätt att hantera frågan om människors behov av droger. Det rådande är inte på något sätt nödvändigt, det är istället resultatet av olika aktörers (medvetna såväl som omedvetna) önsknings, strategier och vardagliga handlande.

Med detta perspektiv kan konstruktivismen betraktas som en flytande skala och ju längre ut på skalan man befinner sig desto radikalare är ens utgångspunkter. Hacking (1999:20) poängterar att man kan inse att något som för närvarande verkar oundvikligt faktiskt inte är oundvikligt *utan* att denna insikt med nödvändighet behöver leda till krav på förändring. Med hjälp av Hacking (1999:35f) skulle jag vilja definiera min position på den konstruktivistiska skalan. Det förhållningssätt som den som nöjer sig med att anse att X inte hade behövt vara som det är betecknar Hacking som Historiskt. Nästa steg på skalan är Ironikerns, som anser att det räcker med att undersöka och konstatera hur saker och ting ser ut men som inte är beredd att engagera sig djupare i saken. Ironikern följs på skalan av Reformisten och Demaskeraren som båda aktivt vill verka för att undergräva de förhållanden som undersöks. Därefter återfinns de positioner som jag identifierar mig med, vilka är den Upproriska och den Revolutionära. Jag känner dock en viss ambivalens. Ska jag nöja mig med att framföra kritik mot rådande alkoholpolitik, eller ska jag med min forskning konkret försöka förändra nuvarande förhållanden? Men svaret på den frågan lägger jag i händerna på mina läsare, vilka till sylvende og sidst är de som bestämmer mina tankars slutgiltiga öde. Därigenom kan man säga att jag med min forskning eftersträvar den konkreta effekt som Hacking (1999:52) benämner ”återkopplingseffekten på mänskliga kategorier”. Det vill säga, jag vill peka på och diskutera sådana konsekvenser och aspekter – av svenskarnas syn på och förhållande till alkohol samt den svenska alkoholpolitiken – som jag med hjälp av mina kulturvetenskapliga metoder och teoretiska utgångspunkter kan hitta fram till. Min förhoppning och mitt vetenskapliga mål är att studiens uppvisande av samband, pekande på såväl inkonsekvenser som konsekvenser och presentationen av tolkningar, om tankarna bara når ut i samhället, ska kunna ge upphov till

1 Tankar framförda vid Martinssons anförande på konferensen *Genus och alternativa offentligheter*, som hölls vid Umeå universitet den 27 till 28 oktober 2003.

konkreta handlingar hos dem ämnet berör och att det i sin tur leder till förändring. Några andra anspråk kan jag inte ha.

Med Marianne Winther Jørgensen och Louise Phillips (1999:154) motiverar jag mitt kritiska perspektiv med den rätt de menar att alla människor har, att ”intervenera i den demokratiska debatten för att främja sina egna övertygelser om ett bättre samhälle”. Det bör avslutningsvis även påpekas att hänvisningen till mina pragmatiskt diskursteoretiska utgångspunkter och ambitionen att med texten uppnå återkopplingseffekter lika mycket som det är en redogörelse över mina vetenskapliga anspråk är en uppmaning till läsaren att skärpa sin kritiska blick och öka sin medvetenhet om att människors värld överallt och alltid har varit och är komplex, motsägelsefull och inkonsekvent (jfr Latour 2001, Zizek 1989). Jag utgår således från att min analys har blinda fläckar, att den är möjlig att ifrågasätta och bjuder därför in läsaren till en förutsättningslös, ständigt pågående och på aktuell kunskap utgående, diskussion om Sveriges alkoholpolitikens innehåll och premisser. Denna önskan om att slutsatserna hellre ska komma att utsättas för kritisk granskning och alternativa motförslag än för instämmande medhåll bottnar i en övertygelse om att diskursteoretiska perspektiv snarare vidgar än inskränker ”det mänskliga ansvaret”, för att tala med Mats Lindqvist (2004). ”Det är i unika kombinationer av diskurser i konkret språkbruk som förändringar kan ske” (ibid). Detta är alltså inte en text skriven av en expert. Det är en text skriven av en solidarisk medmänniska som känner oro inför den nuvarande alkoholpolitikens konsekvenser.

Referenser

- Andersson, Berit, 1999. Att förstå missbruk. Praktiken, situationen, processen. Lund: Arkiv.
- Andersson, Sten, 2004. Om vetenskapens gränser. Socialfilosofiska betraktelser. Göteborg: Daidalos.
- Arrhenius, Sara. (1999). En riktig kvinna. Om biologism och könsskillnad. Stockholm: Atlas Förlag.
- Bengt Kristensson Ugglå, 2002. Slaget om verkligheten. Filosofi – omvärldsanalys – tolkning. Stockholm/Stenhag: Brutus Östlings Bokförlag Symposion.
- Beronius, Mats. 1991. Genealogi och sociologi. Nietzsche, Foucault och den sociala analysen. Stockholm/Stenhag: Brutus Östlings Bokförlag Symposion AB.
- Butler, Judith, 1997. *Exitable speech. A Politics of the performative*. New York & London: Routledge.
- Courtwright, David T. 2003. Vanans makt. Drogernas historia och den moderna världens födelse. Lund: Historiska media.
- Franken, Al, 2003. Lögner (och de lögnaktiga lögnarna som sprider dem). En rättvis och balanserad titt på den amerikanska högern. Stockholm/Stenhag: Brutus Östlings Bokförlag Symposion.
- Hacking, Ian. 2000. Social konstruktion av vad? Stockholm: Thales.
- Haraway, Donna. 1991. *Simians, Cyborgs, and Women. The reinvention of nature*. New York: Routledge.
- Haraway, Donna. 1997. *Modest_Witness@Second_Millennium. Female-Man Meets_OncoMouse. Feminism and Technoscience*. London, New York: Routledge.
- Haraway, Donna. 1999. "Ett manifest för Cyborger. Vetenskap, teknologi och socialistisk feminism under 1980-talet". I Johansson, Thomas. Sernhede, Ove. Trondman Mats (red). *Samtidskultur. Karaoke, karnevaler och kulturella koder*. Nora: Nya Doxa.
- Hardt, Michael & Negri, Antonio, 2003. *Imperiet*. Göteborg/Stockholm: Glänta produktion & Vertigo förlag.
- Hilte, Mats, 2002. "Den missbrukande kvinnan. Om självregleringstekniker och subjektformer inom missbrukarvården" i Leissner, Tom & Hedin, Ulla-Carin. *Könsperspektiv på missbruk*. Bettna: Bokförlaget Bjourner och Bruno AB.
- James, William, 2003. *Pragmatism*. Göteborg: Daidalos.
- Jansson, Iréne, 2002. "Ann – en kvinna med dubbla diagnoser och hennes möjligheter till vård" i Leissner, Tom & Hedin, Ulla-Carin. *Könsperspektiv på missbruk*. Bettna: Bokförlaget Bjourner och Bruno AB.
- Kristiansen, Arne, 2002. "Om kvinnors och mäns vägar ut ur narkotikamissbruk" i Leissner, Tom & Hedin, Ulla-Carin. *Könsperspektiv på missbruk*. Bettna: Bokförlaget Bjourner och Bruno AB.
- Kuosmanen, Jari. 2001. *Finnkampen. En studie av finska mäns liv och sociala karriärer i Sverige*. Hedemora: Gidlunds.
- Latour, Bruno, 1993. *We have never been modern*. Cambridge, Massachusetts: Harvard University Press.
- Latour, Bruno. 1998. *Artefaktens återkomst. Ett möte mellan organisationsteori och tingens sociologi*. Stockholm: Nerenius & Santérus Förlag.
- Liedman, Sven-Erik, 1999. *Att se sig själv i andra. Om solidaritet*. Stockholm: Bonnier Essä.
- Lindqvist, Mats. 2004. "Diskursteori och etnologi", i RIG. *Kulturhistorisk tidskrift grundad 1918* (nr 1). Lund: Föreningen för svensk kulturhistoria.
- Martinsson, Lena. 2002. "Förändring som norm – Om kapitalistiska nödvändigheter och reflexiva frågeställningar" I *Kulturella Perspektiv. Svensk etnologisk tidskrift*. (nr 1).
- Nehls, Eddy, 1994. "AA och Länken. En etnologisk undersökning av ideologiska skillnader i

- två självhjälpsorganisationer i Göteborg på 1990-talet”. (C-uppsats). Göteborg: Etnologiska institutionen, Göteborgs universitet.
- Norell, Margareta & Törnqvist. 1995. Berättelser om ruset. Alkoholens mening för tjugoåringar. Stockholm/Stenhag: Brutus Östlings Bokförlag Symposion.
- Peirce S, Charles, 1990. ”Att fixera tro”, i Pragmatism och kosmologi. Göteborg: Daidalos.
- Rorty, Richard, 2003. Hopp istället för kunskap. Tre föreläsningar om pragmatism. Göteborg: Daidalos.
- Smith, Anna Maria. 1998. LACLAU AND MOUFFE. The radical democratic imaginary. New York, London: Routledge.
- Stefansen, Niels Christian, 1991. ”Peirce: Pragmatismens stamfader”, i Poul Lubke (red) Vår tids filosofi. Filosoferna. De filosofiska strömningarna. En uppslagsbok. Del 2 Vetenskap och språk – anglosaxisk filosofi. Stockholm: Forum
- Trulsson, Karin, 2002. ”Manligt och kvinnligt missbruk” i Leissner, Tom & Hedin,
- Winther Jørgensen, Marianne & Phillips, Louise. 2000. Diskursanalys som teori och metod. Lund: Studentlitteratur.
- Zizek, Slavoj, 1998. Ideologins sublima objekt. Göteborg: Glänta produktion.

